

УДК 378.6:78:78.036(450)(045)
DOI: 10.31318/2522-4190.2025.142.327895

ПОНОМАРЕНКО О. Ю.

Пономаренко Олена Юріївна — кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID ID: 0000-0002-3726-489X
ponomarenkoolena1970@gmail.com
© Пономаренко О. Ю., 2025

ІТАЛІЙСЬКА КОНСЕРВАТОРІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ

Розглянуто діяльність італійської консерваторії як багатофункціонального інституту. Зазначено, що в сучасній консерваторії поєднані інновації і традиції, класичні методики з новітніми. Проаналізовано структуру сектору Міністерства університетів і досліджень, який контролює вищу мистецьку освіту в італійській університетській системі. Охарактеризовано організацію навчального процесу за європейським зразком. Розглянуто три рівні вищої освіти. Визначено, що випускники магістратури можуть навчатися за програмою післядипломної освіти, спрямованою на практичну підготовку, і здобути рівень майстра. Наголошено, що консерваторія діє не тільки як навчальний заклад — як соціокультурний інститут вона налагоджує розгалужені творчі зв'язки, здійснює музичні й культурно-мистецькі проекти спільно з оперним театром, музеєм, музичним фестивалем. Розкрито різні форми і види цих заходів, що розраховані не лише на професійну публіку, а й на широку аудиторію шанувальників мистецтва, туристів. Зазначено, що їх головна мета — популяризувати культуру міст і музичне життя сучасної Італії. Розглянуто україно-італійські освітні й культурні зв'язки, які мають тривалу історію і розвиваються сьогодні. Підкреслено, що діяльність італійської консерваторії спрямована на збереження та розвиток мистецьких традицій, а також на оновлення сучасного навчального процесу на основі інноваційних наукових і освітніх проектів, відкриття нових спеціальностей і спеціалізацій, розвитку культурних зв'язків. Доведено, що її досвід зацікавить і українських музикантів, особливо щодо підготовки і втілення музичних та культурно-мистецьких проектів. Це сприятиме популяризації творчості як окремих митців, виконавських колективів, так наукових і мистецьких шкіл.

Ключові слова: італійська консерваторія, музичне життя сучасної Італії, соціокультурний інститут, оперний театр, музей, музичний фестиваль, композиторська творчість, вокальне виконавство, тромбонне виконавство.

Вступ. Італійська консерваторія завжди була і сьогодні є центром музичного життя країни, вона приваблює музикантів з усього світу і забезпечує завдяки цьому високий рівень музичної освіти. Інновації поєднуються тут із традиційними методами навчання, класичні методики з новітніми, що й визначає сучасний рівень її діяльності. Консерваторія — не тільки навчальний заклад, а й соціокультурний інститут, який налагоджує розгалужені суспільні зв'язки, активно запроваджує сучасні методи роботи, відкриває актуальні наукові й освітні напрями, оновлює спеціальності й спе-

ціалізації, а також розвиває культурні зв'язки, розробляючи і втілюючи різні музичні проекти і культурно-мистецькі події. Цьому сприяє інтенсивний розвиток співробітництва та взаємодії з різними соціокультурними інститутами — оперним театром, музеєм, музичним фестивалем, що значною мірою впливає на просування міст і регіонів за допомогою спеціальних подій (концертів, фестивалів, культурно-мистецьких заходів), розрахованих не тільки на професійну публіку, а й на широку аудиторію шанувальників мистецтва.

Аналіз публікацій. Серед публікацій з досліджуваної теми варто назвати передусім праці сучасних італійських науковців, зокрема Томмассіні Боччіа (Tommassina Boccia) «Історичний архів консерваторії Сан П'єтро а Майєлла існує!» [Boccia, 2020]. Автор розглядає найдорожчий скарб Консерваторії — історичний архів і музей, описує рукописи, документи, листи, друковані видання, старовинні інструменти, розкриває їхнє значення для міста і навчального закладу як одного із провідних в історії Неаполя. У дослідженні соціолога Клементіни Казула (Clementina Casula) «Стати музикантом. Соціологічне опитування у музичних консерваторіях Італії» [Casula, 2018] розглянуто специфіку роботи сучасного музиканта і наголошено: для того щоб оволодіти професією музиканта, потрібно мати не просто природний талант, а значно більше. Авторка розкриває історію розвитку музичної освіти в Італії, функціонування сучасних інституцій, організацію доакадемічної музичної підготовки й особливості навчального процесу в сучасних консерваторіях. Крім того, зазначено, що сьогодні, щоб досягнути успіху, музиканту потрібно не лише засвоїти певний комплекс знань і навичок («gamma di competenza»). Він не обмежується базовою фаховою підготовкою — опанування техніки музичної гри, вивчення академічних курсів з теорії та історії музики тощо. У статті наведене інтерв'ю з сучасними музикантами, які намагаються відповісти на головне запитання — що означає сьогодні бути музикантом.

Українські музикознавці досліджують різні аспекти європейської музичної освіти. Ольга Шуміліна, наукова діяльність якої пов'язана з дослідженням творів українських композиторів доби класицизму (М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Рачинського), характеризує музичну освіту в тогочасних європейських навчальних закладах і відзначає, що українські митці другої половини XVIII століття здобували знання і практичні навички з мистецтва контрапункту в неаполітанських консерваторіях у досвідчених і авторитетних італійських композиторів. Заняття з контрапункту були найвищим рівнем здобуття фахової освіти і формування композиторської майстерності [Шуміліна, 2025]. Олена Корчова розглядає постать італійського музикознавця Фаусто Торрефранка (Fausto Torrefranca), автора першої і єдиної прижиттєвої монографії про творця «Богеми», «Тоски» і «Мадам Баттерфляй» [Корчова, 2024]. Алла Шейко досліджує загальну й освітню діяльність Гофредо Петрассі (Goffredo Petrassi), італійського композитора другої половини XX століття [Шейко, 2016]. Ольга Перейма аналізує провідні тенденції розвитку італійської опери після Другої світової війни [Перейма, 2006]. Оксана Рудика описує етапи становлення французької музичної освіти наприкінці XVIII століття та передумови створення Паризької консерваторії як музичного навчального закладу, який з часом став зразком для багатьох європейських країн [Рудика, 2020].

Мета статті — розкрити діяльність італійської консерваторії як багатофункціонального інституту, зокрема охарактеризувати модель інтеграції мистецтва й освіти як основу її розвитку в сучасних умовах.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в українському мистецтвознавстві вперше розглянуто систему вищої музичної освіти в сучасній Італії. Аналіз специфіки функціонування сучасної консерваторії сприятиме поширенню італійського досвіду в Україні.

Методологічне підґрунтя дослідження. Оскільки італійська консерваторія розглядається у статті не лише як заклад освіти, науковий інтерес представляє специфіка її функціонування у соціокультурному зрізі: концертно-освітня діяльність, організація музичних проєктів. Такий концептуальний підхід передбачає застосування комплексу наукових методів: історичного, аналітичного, емпіричного, соціокультурного, індуктивного, дедуктивного, системного, узагальнення.

Результати дослідження. Процес формування музичної освіти в Італії тривав протягом кількох століть. Особливий його етап — друга половина XX століття, коли вся система мистецьких навчальних закладів зазнала кардинальної реорганізації.

Привертає увагу те, що до утвердження фашистського режиму Беніто Муссоліні (Benito Amilcare Andrea Mussolini) професійна підготовка в італійських консерваторіях, академіях образотворчого мистецтва, академіях танцю не відрізнялася від університетів, а дипломи про здобуття вищої освіти відповідали еквівалентним кваліфікаціям. За режиму Муссоліні мистецькі навчальні заклади втратили університетський статус, були зведені до рівня освітніх установ і перебували у відомстві Міністерства освіти. Студенти, згідно із законом, не могли отримати дипломи вищого освітнього рівня, закінчивши мистецькі навчальні заклади.

1992 року, з відкриттям європейського ринку праці, невідповідність кваліфікації італійських та іноземних фахівців (хоч вони й вивчали однакові навчальні дисципліни, що відповідали університетському статусу) потребувала юридичного узгодження для відновлення дипломів університетського типу, виданих мистецькими навчальними закладами. Така невідповідність викликала масові студентські протести проти італійської бюрократичної системи. Усе це вимагало кардинальної перебудови системи вищої освіти в Італії. На початку 1990-х років консерваторії та академії мистецтв прагнули відновити цінність своїх дипломів, вимагаючи їхньої еквівалентності університетським.

Дослідники відзначають, що в Італії, порівняно з іншими європейськими країнами, процес формування музичної професійної освіти виявився історично не завершеним, тому вона не набула суспільного визнання, особливо серед молоді, і тривалий час її ототожнювали переважно зі сферою розваг. Соціологи Фредеріксон і Руні (Frederickson J., Rooney J. F.) зазначають, що професія музиканта в сучасному світі є «напівпрофесією», адже «вона засновує свій культурний авторитет на естетичних цінностях, які втратили свою достовірність в індустріальну епоху» [Casula, 2018, с. 37].

Ерос Роселлі (Eros Roselli) — італійський гітарист, доцент кафедри гітари, протягом 2010–2013 років директор консерваторії «Лучіо Кампіані» в місті Мантова (Conservatorio Statale di Musica «Lucio Campiani» di Mantova), зазначає: «Саме музична освіта тривалий час була обмежена в Італії. Італійські музиканти, на відміну від своїх зарубіжних колег, нарікають, що їх часто запитують, навіть якщо вони вже досягли певного професійного рівня, в чому полягає їхня справжня робота? Як можна пояснити відсутність суспільного визнання музичної професії у країні, в якій національна музична традиція історично має високу репутацію і славу, а національна ідентичність, якої досягли відомі італійські музиканти, викликає гордість і повагу?» [Roselli, 2015, с. 24].

У зв'язку з цим реорганізація системи музичної освіти здійснювалася, починаючи від шкіл до професійної підготовки кадрів. Ґрунтуючись на сучасних підходах, реформа стала важливою не тільки для освіти, а й для розвитку професійного ринку. За твердженням соціолога Лучіано Галліно (Liciano Gallino): «Професія — висококваліфікована трудова діяльність, визнана соціально корисною, якщо виконується особами, які набули спеціальних навичок, пройшовши тривалий курс навчання, спеціально орієнтований на цю мету» [Gallino, 1978].

Вища музична освіта в Італії зазнала суттєвих структурних змін відповідно до закону № 508 від 21 грудня 1999 року, згідно з яким академії мистецтв та консерваторії були зрівняні з університетами і передані у відомство Міністерства університетів і досліджень (Ministero dell'Università e della Ricerca), у якому було створено новий відділ AFAM (Alta formazione artistica, musicale e coreutica). Сфера його впливу — вища художня, музична й танцювальна освіта в університетській системі Італії, — навчальні заклади мистецтва країни, більшість з яких — державні, один — регіональний, а інші приватні, юридично визнані¹.

У системі італійської вищої художньої, музичної та танцювальної освіти AFAM протягом 2024–2025 навчального року діють:

– 25 академій образотворчого мистецтва (Accademie di Belle Arti (ABA));

Національна академія драматичного мистецтва (Accademia nazionale d'arte drammatica) (Рим)²;

Національна академія танцю (Accademia nazionale di danza) (Рим)³;

73 державні музичні консерваторії [Alta Formazione...];

– п'ять вищих інститутів художньої промисловості, зокрема декоративно-прикладного мистецтва і дизайну (Istituti Superiori per le Industrie Artistiche (ISIA)) (Фаєнца, Флоренція, Пескара, Рим, Урбіно)⁴.

Серед 105 державних навчальних закладів мистецтв найбільше музичних консерваторій, їх 73: 70 державних музичних консерваторій, Вищий державний інститут музики і танцю в місті Терамо (Istituto statale superiore di studi musicali e coreutici di Teramo), Музичний інститут Валле-д'Аоста / Консерваторія Валле-д'Аосте (Istituto musicale pareggiato della Valle d'Aosta / Conservatoire de la Vallée d'Aoste) і музична секція Державної політехніки мистецтв в місті Бергамо «ґаетано Доніцетті — Джакомо Каррара» (sezione musicale del Politecnico delle Arti statale di Bergamo «Gaetano

¹ Реорганізація європейської вищої освіти розпочалася 19 червня 1999 року підписанням Болонської конвенції про стандартизацію організації навчального процесу у вищій школі.

² Національну академію драматичного мистецтва заснував 1936 року вчений і театральний критик Сільвіо ді Аміко (Silvio d'Amico). Це єдиний державний заклад з підготовки акторів і режисерів за кваліфікацією університетського рівня після реформи 1999 року.

³ Національна академія танцю, заснована в 1940-х роках, — єдиний державний заклад вищої художньої танцювальної освіти. Після реформи 1999 року, як і в інших навчальних закладах AFAM, Академія танцю, як і університети, здійснює підготовку за відповідними кваліфікаціями. Навчальний процес охоплює: перший трирічний цикл, дворічний курс магістратури та, можливо, третій трирічний дослідницький докторський цикл (за можливості, спільно з іншими інститутами). В Академії танцю діють школи: класичного танцю, сучасного танцю, хореографії та дидактики.

⁴ Державні вищі інститути художніх індустрій (ISIA) були засновані в 1970-х роках на основі досвіду, набутого протягом попереднього десятиліття, для підготовки фахівців з дизайну. Після реформи 1999 року вони, як і університети, здійснюють навчальний процес за циклами: перший трирічний цикл, далі — дворічний цикл магістра і третій трирічний цикл доктора (може здійснюватися спільно з іншими інститутами).

Donizetti — Giacomo Carrara»), утворена в результаті об'єднання Консерваторії та Академії образотворчих мистецтв.

Музична освіта в цих консерваторіях, як і в інших мистецьких навчальних закладах, що належать до AFAM, здійснюється за європейською системою: три рівні, цикли вищої освіти, аналогічної до університетів¹. Навчальний процес охоплює початковий трирічний цикл — бакалаврат (*Triennio 1 livello*), дворічний магістерський цикл (*Biennio 2 livello*). Після кожного циклу студенти складають державні іспити, одержують диплом і ступінь.

Зміст початкового трирічного циклу навчання — оволодіння переважно інструментальним виконанням та загальною музичною культурою. Здобуваючи ступінь магістра, студент орієнтований на майбутню практичну діяльність у відповідній професійній сфері або на подальше навчання в докторантурі, щоб надалі здійснювати науково-дослідницьку діяльність і здобути третій, найвищий ступінь освіти — доктора наук (*PhD / Dottorato di Ricerca*).

Випускники магістратури можуть навчатися за програмою післядипломної освіти, найчастіше спрямованою на практичну підготовку, і здобути рівень майстра (*Master*). Зазвичай навчання триває один рік, але є й довгострокові програми, у яких передбачено багато майстер-класів, навчальних поїздок, підготовка творчих проєктів тощо. Як правило, в консерваторії програми майстра обирають студенти, які прагнуть удосконалити спеціальні практичні навички.

В італійських консерваторіях можна здобути різні спеціалізації майстра: в консерваторії Санта Чечілія в Римі (*Conservatorio di Musica Santa Cecilia*) — «Музика у відеоіграх», «Кіномузика», «Інтерпретація сучасної музики», майстер володіння технікою хореографічно-музичної імпровізації, майстер звукової та розважальної інженерії, «Мистецьке дослідження в музиці» («*Artistic research in music*»); у консерваторії Сан П'єтро а Майелла в Неаполі — спеціалізацію «майстер старовинної музики».

Італійське музикознавство, починаючи з 1970-х років, зосереджене переважно в університетах. На жаль, італійські музикознавці захищають свої наукові дослідження і отримують ступінь доктора наук (*Dottorato di Ricerca*) переважно у франко-, англо-, німецькомовних країнах, де ця дисципліна має більш тривалу академічну традицію. Отже, в сучасній консерваторії третій рівень освіти, слухачі якого готуються до науково-дослідної діяльності, ще потребує реорганізації. Провідні італійські музикознавці — Гвідо Сальветті (*Guido Salvetti*), Антоніо Кароччіа (*Antonio Carocchia*), Фабріціо Делла Сета (*Fabrizio Della Seta*) — постійно порушують питання про нестачу

¹ Для вимірювання обсягу навчального навантаження студента AFAM запроваджено систему освітніх кредитів CFA — кредит академічної підготовки (CFA — *Crediti Formativi Accademici*) відповідно до Болонського процесу. У результаті створено дві різні системи, які належать різним, але еквівалентним секторам вищої освіти в Італії: кредити університетського навчання CFU (*Crediti Formativi Universitari*) для університетських закладів; кредити академічного навчання для вищих мистецьких навчальних закладів (AFAM). Обидві системи еквівалентні ЄКТС — Європейській кредитно-трансферно-накопичувальній системі (ECTS — *Sistema europeo di trasferimento e accumulo dei crediti*), міжнародній системі кредитів на навчання, яка забезпечує єдину міждержавну й міжуніверситетську процедуру оцінювання навчання, мобільність переходу з одного факультету на інший чи з одного університету до іншого. Немає жодної відмінності між CFU та CFA, обидва становлять 25 год. роботи студента, включаючи індивідуальне навчання і фронтальні уроки для кожного курсу. Середній обсяг навчальної роботи протягом року для студентів денної форми навчання, становить 60 кредитів [Qual è la differenza...].

професійних кадрів, доступних державних ресурсів та інвестицій для розвитку і збереження культурної спадщини в музеях та архівах консерваторій (рукописи, старовинні й сучасні друковані партитури, музичні трактати, старовинні інструменти).

Окреме питання в діяльності консерваторій — активізація дослідницьких програм (грантів) з музикознавства: «Науково-дослідна підготовка не може бути якісною, здійснюючись лише на лекціях і семінарах у межах кафедри. Потрібна практична робота, в якій набуваються навички музикознавця» [Caroccia, 2017].

Музичні й культурно-мистецькі проєкти в італійській консерваторії створюються спільно з іншими мистецькими інституціями — оперним театром, музеєм, музичним фестивалем. Різні форми і види цих заходів розраховані не тільки на професійну публіку, а й на широку аудиторію шанувальників мистецтва, туристів, їх головна мета — популяризувати культуру міст та музичне життя сучасної Італії. З цього погляду цікавою є взаємодія і творча співпраця консерваторії і музею. До речі, близька й етимологія назв «консерваторія» і «музей»: «conservatorio» походить від латинського «conservare» — зберігати, «museion» з грецької — «храм муз». Сучасна консерваторія часто виконує функції музею, оскільки накопичує, зберігає матеріальні й духовні цінності, популяризує їх. У музеї постійно демонструються експозиції, відбуваються виставки, концерти, культурно-мистецькі проєкти. На сучасному етапі особливо актуально зацікавити суспільство культурно-історичним минулим, відроджувати національну культуру в сучасному житті, коли зростає значення «місця пам'яті» (термін П. Нора).

Консерваторія Сан П'єтро а Майелла в Неаполі (Conservatorio di San Pietro a Majella) утворена в липні 1807 року як результат об'єднання музичних коледжів. За указом Наполеона Бонапарта, вона була визнана Королівською, а з 1826 року утвердилась її назва: Королівська консерваторія музики Сан П'єтро а Майелла (Regio Conservatorio di Musica di San Pietro a Majella). Це пов'язано з місцем її розташування — в монастирі XIV століття Сан П'єтро а Майелла в центрі Неаполя. Головна мета сучасної консерваторії як навчального закладу — зберігати історичний досвід, який згодом визначив спадкоємність музичної традиції регіону, відомої як неаполітанська школа. Бібліотека консерваторії має науковий відділ, історичний архів і музей. Сьогодні в її фонді понал сорок тисяч рукописів і чотириста тисяч друкованих видань. У музеї зберігається безцінна колекція документів, рідкісних нотних естампів, оперних буклетів, партитур з автографами композиторів, їхні особисті речі, а також унікальна колекція старовинних інструментів, зокрема арфа Антоніо Страдіварі (Antonio Stradivari) Кремона (1681), що належала співачці Аміні Боскетті (Amina Boschetti). Інструмент подарував музею колишній директор цієї бібліотеки Франческо Флорімо (Francesco Florimo)¹. Кожен зал бібліотеки названий ім'ям композитора, а зібрані тут реліквії розповідають про Антоніо Страдіварі, Джованні Перголезі, Джованні Паїзієлло, Доменіко Чімарозу, Джоаккіно Россіні, Гаетано Доніцетті, Вінченцо Белліні, Алессандро і Доменіко Скарлатті, Джузеппе Верді, творче життя яких пов'язане з Неаполем, з Театром Сан Карло (Teatro San Carlo) та з Консерваторією.

¹ Франческо Флорімо (Сан Джорджіо Моргето (San Giorgio Morgeto) (12 жовтня 1800 – 18 грудня 1888) — композитор, музикознавець, бібліотекар, організатор культурного життя в місті. 1826 року був призначений архіваріусом, потім регентом, а 1851 року — директором бібліотеки Консерваторії Сан П'єтро а Майелла. Під його керівництвом Консерваторія придбала дорогоцінну колекцію музикознавчих праць і рукописів неаполітанських майстрів, а також унікальні музичні інструменти.

Проект «Неаполь, Неаполь. Лава, порцеляна й музика» («Napoli, Napoli. Di lava, porcellana e musica») Консерваторія Сан П'єтро а Майелла здійснила спільно з Театром Сан Карло та Національним музеєм Каподімонте (Museo Nazionale di Capodimonte). Він тривав протягом двох років (2019–2021), крім перерви через пандемію. Його лейтмотив — порцеляна і музика. Організатори проєкту-виставки: Національний музей Каподімонте на чолі з директором Сільваном Белленгером (Sylvain Bellenger), Театр Сан Карло, некомерційна культурна асоціація «Друзі Каподімонте» («Amici di Capodimonte»), а також видавництво художньої та ілюстрованої літератури Електа (Electa), яке здійснює й оформлення виставок. У вісімнадцяти залах колишнього Королівського палацу (сьогодні це Музей Каподімонте), у цікавій сценографії французького скульптора і дизайнера Хуберта Ле Галла (Hubert Le Gall), експонувалися композиції з життя Неаполя XVIII–XIX століть, столиці Королівства Південної Італії від часів Карла Бурбона до Фердинанда II. Серед них — порцелянові фігурки в тогочасних костюмах, які демонструють моду і надзвичайною вишукані естетичні уподобання Неаполітанського королівства. Музичне оформлення виставки, яке здійснила Ельза Євангеліста (Elsa Evangelista) — композитор, колишня директорка Консерваторії Сан П'єтро а Майелла, — передбачало звучання музики композиторів, творчість яких пов'язана з Неаполем і Театром Сан Карло: Джованні Перголезі, Джованні Паїзієлло, Доменіко Чімарози, Джованні Пачіно. Твори виконувалися відповідно до художньої тематики та відтінків часу, різнохарактерних композицій кожного з вісімнадцяти залів: єгиптоманія, китайська серія, духовна і світська музика, влада і спадкоємність династій, Гранд-тур, Везувій, Пульчінела, іронія перук XVIII століття тощо. Відповідно були дібрані й коментарі до експонатів, які підготував музичний критик Алессандро Де Сімоні (Alessandro De Simone). На виставці було представлено понад 1000 художніх зразків: 600 статуеток (300 з яких виготовлені з порцеляни найвідоміших королівських фабрик Каподімонте і Неаполя), 150 костюмів Театру Сан Карло з автографами французького кутюр'є Емануеля Унгаро (Emanuel Ungaro) і володарки італійської премії кінематографії «Давид ді Донателло» (David Di Donatello) за найкращий костюм — художниці з костюмів Одетт Ніколетті (Odette Nicoletti). Усі костюми дібрав директор швейного виробництва Сан Карло Джузі Джустіно (Giusi Giustino).

На виставці експонувалися й старовинні музичні інструменти, що зберігаються в музеї консерваторії Сан П'єтро а Майелла, картини, меблі, а також таксидермічні тварини Зоологічного музею Неаполя, що є структурним підрозділом Музейного центру природних і фізичних наук Неаполітанського університету Федеріко II. Та головним героєм став фарфор італійських майстрів, який створював фантастичну атмосферу свята, надав можливість розкрити історію Неаполя, міста вулканічної лави, порцеляни й музики.

Музичний фестиваль «Різдвяні колядки» («Christmas Carol») цього року відбувся з 8 грудня по 4 січня у Великому залі Галереї Італії (Gallerie d'Italia - Napoli), розташованій на вулиці Толедо в Неаполі. У ньому брали участь викладачі й студенти Консерваторії Сан П'єтро а Майелла, яка з 2021 року спільно з Галереєю мистецтв організовує концерти-подарунки до Різдва для мешканців і туристів міста. У програмі — 20 концертів фортепіанної, духової, камерно-інструментальної, камерно-вокальної й хорової музики. 8 грудня італійці відзначали одне з головних свят Римокатолицької церкви — Immacolata Concezione — Непорочного зачаття Діви Марії. Не випадково, що перший концерт «Фанфари тромбонів» був присвячений «священному інструменту» — тромбону. Адже тромбон італійською — це велика труба. Саме з

трубою зображується Архангел Гавриїл, який приніс Благовіщення Діві Марії, а також світ і добро, пов'язані з Різдвом. Immacolata Concezione — важливе свято для італійців, тому, якщо хтось не зможе бути зі своїми близькими в Різдво, то обов'язково намагається приїхати саме цього дня. Скрізь прикрашені ялинки, вулиці, у соборах і будинках італійців виставлені фігурки Різдвяного вертепу (Presepe). За два тижні починається переддень свята: концерти, вистави, виставки, зустрічі з друзями. Казкова атмосфера очікування Різдва панувала й на концерті «Фанфари тромбона». Афішупостер червоного кольору, як червону квітку пуансетію — головний символ Різдва для європейців, символ удачі, — розмістили на великому екрані в центрі зали. Вечір відкрив директор Консерваторії Сан П'єтро а Майелла маестро Гаetano Панарієлло (Gaetano Panariello), зазначивши, що тромбон не дуже популярний інструмент в Італії. Клас тромбона відкрито лише в одному музичному ліцеї Неаполя. Можливо, це ще одна причина, щоб відкрити проєкт саме концертом тромбонів і привернути увагу молоді до цього інструмента. У виконанні студентів класу тромбона маестро Нікола Ферро (Nicola Ferro) прозвучали твори зарубіжних композиторів — Джона Вільямса (John Williams), Макса Стайнера (Max Steiner), Стівена Вейхелста (Steven Verhelst), а також італійських — Ennio Morricone (Ennio Morricone) і Нікола Ферро (Nicola Ferro). Незабутній тембр ліричного тромбона в композиції Макс Стайнера — Родні Міллера (Max Steiner – Rodney Miller) «Тема Тарі» («Tara's Theme»), присвяченій богині чистоти і мудрості Тарі, нагадував про одвічні цінності, які знецінюються в сучасному житті. Солював маестро Козімо Паніко (Cosimo Panico). Потужність і краса звуку тромбона, а також виконання юних музикантів, коли оркестр під керівництвом Нікола Ферро звучав злагоджено й красиво, справляли особливе враження.

Україно-італійські освітні й культурні зв'язки мають тривалу історію. Українські композитори доби класицизму здобували музичну освіту в італійських консерваторіях. О. Шуміліна зазначає: «Система спеціальної музичної освіти на територіях, населених українським етносом, була спрямована на підготовку співаків і не передбачала фахових занять з композиції. <...> Для komponування музики цієї освіти було явно недостатньо, тому українські митці другої половини XVIII століття здобували необхідні знання і практичні навички за межами України, шляхом приватних занять з досвідченими й авторитетними італійськими композиторами, які викладали мистецтво контрапункту. <...> Виходячи з досвіду навчання в тогочасних неаполітанських консерваторіях, заняття з контрапункту були найвищим щаблем здобуття фахової освіти і формування засад композиторської майстерності» [Шуміліна, 2025, с. 12].

Україно-італійські культурні відносини тривають і сьогодні. Студенти Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського навчаються в італійських консерваторіях за програмою Erasmus: у Консерваторії імені Ніно Рота в Монополі (Conservatorio di Musica «Nino Rota» di Monopoli), Консерваторії імені Нікколо Піччіні в Барі (Conservatorio di Musica «Niccolò Piccinni» di Bari), Консерваторії імені Джузеппе Тартіні в Трієсті (Conservatorio di Musica «Giuseppe Tartini» di Trieste).

В оперних stagione Театру Сан Карло 2024 року брала участь Ксенія Ніколаєва, випускниця НМАУ, мецо-сопрано (клас професора, народного артиста України Олександра Дяченка). Вона виконала партію La Cieca (Сліпа) з опери «Джоконда» Амількаре Понк'єллі (Amilcare Ponchielli), працювала разом із зірками світової сцени Йонасом Кауфманом (Jonas Kaufmann), Людовіком Тезье (Ludovic Tézier), режисером Романом Гілбертом (Romain Gilbert), диригентом Пінхасом Штайнбергом (Pinchas Steinberg), учнем Артуро Тосканіні (Arturo Toscanini). Для українських

молодих виконавців це корисний професійний досвід, коли завжди вихід на сцену — це урок, а кожна мить — насолода.

У перші місяці російсько-української війни італійські музиканти допомогли українським колегам продовжити професійну діяльність. Рікардо Муті (Riccardo Muti) — диригент, багаторічний художній керівник Театру Ла Скала (Teatro alla Scala), музичний директор Флорентійського музичного травня (Maggio Musicale Fiorentino), засновник оперної академії «Riccardo Muti Italian Opera Academy», Почесний професор НМАУ імені П. І. Чайковського, і Христина Муті (Cristina Mazzavillani Muti) — засновниця Ravenna Festival (Равенна Фестиваль), запросили оркестр, хор і артистів балету Національної опери України в місто Равенну. Вони брали участь в концертах і заходах фестивалю 2022 року, виконували твори світової й української класики на сцені Театру Аліг'єрі (Teatro Alighieri), виступали з концертами в різних містах. Відбулося 56 концертів у регіоні Емілія Романія (Emilia Romagna).

У спільному проєкті Консерваторії Сан П'єтро а Майелла і Галереї мистецтв «Різдвяні колядки» 10 грудня 2024 року відбувся концерт вокальної музики студентів класу професора Валерії Баяно (Valeria Baiano), концертмейстер Лівіо Де Лука (Livio De Luca). У програмі звучали кращі вокальні твори Джакомо Пуччіні, Антоніна Дворжака, Шарля Гуно, Йохана Каспара Мерца (Johan Kaspar Mertz), Ріхарда Штрауса, Йогана Штрауса, Луїджі Ардіті (Luigi Arditi). Справжньою перлиною вечора став «Солов'їний романс» Анатолія Кос-Анатольського у виконанні магістрантки Юліани Пилип'юк. Цю композицію автор створив 1960 року для колоратурного сопрано і сам написав поетичний текст. О. Козаренко справедливо зазначає: «Зануреність у галицьку музичну традицію дозволила Кос-Анатольському <...> проявляти оригінальність і природність вислову, актуалізувати забуті пласти міської побутової музики, незадіяні стереотипи музичного професіоналізму, що виникли на цій основі, і тим самим розширити обсяг національної своєрідності» [Козаренко, 2001, с. 127]. У назві та образно-тематичному змісті твору образ соловейка символізує мрії про кохання і щастя, співочу українську душу, біль розлуки тощо. Того вечора ця тема сприймалася особливо драматично як згадка про долю батьківщини, як мрія кожного українця повернутись на свою землю: «Та мрію я, що колись поміж буками / Ще защебечуть соловейки знов, / Що вернеться ще час отой весняний, / І солов'їна пісня про любов, / І солов'їна пісня про любов».

Висновки і перспективи дослідження. Отже, діяльність італійської консерваторії як багатофункціонального інституту спрямована на збереження й розвиток мистецьких традицій, а також на оновлення сучасного навчального процесу шляхом розробки інноваційних наукових і освітніх проєктів, відкриття нових спеціальностей та спеціалізацій. Її досвід зацікавить і українських музикантів, особливо щодо взаємодії з різними соціокультурними інститутами у підготовці та втіленні культурно-мистецьких, музичних проєктів спільно з оперним театром, музеєм, музичним фестивалем. Це сприятиме популяризації творчості як окремих митців, виконавських колективів, наукових і мистецьких шкіл, так і просуванню міст та регіонів країни, з якими пов'язана їхня творча діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Козаренко О. Творчість А. Кос-Анатольського в контексті становлення національного музичного стилю. *Питання стилю і форми в музиці : зб. статей*. Львів : Каменяр, 2001. С. 123–131.

2. Корчова О. Парадокс Пуччіні як наслідок національно-політичних спекуляцій в Італії напередодні Першої світової війни. *Мистецтво в обороні: колективна монографія / НАМ України; Ін-т пробл. сучас. мистец. НАМ України; Ін-т культурології НАМ України*. Упоряд.: О. Клековкін, І. Кузнєцова, М. Черкашина-Губаренко. Київ : Фенікс, 2024. С. 431–447.
3. Перейма О. Італійська опера після Другої світової війни. *Художня культура. Актуальні проблеми*, 2006. Вип. 3. С. 590–601.
4. Рудика О. Створення Паризької консерваторії як визначальний фактор формування нової музично-освітньої системи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених*. Дрогобич, 2020. Вип. 34. Том. 4. С. 37–43.
5. Шейко А. Гофредо Петрассі: відлуння Ренесансу. Київ : Муз. Україна, 2016. 192 с.
6. Шуміліна О. Система музичної освіти другої половини XVIII століття і творчість українських композиторів доби класицизму. *Слобожанські мистецькі студії : журнал Сумського держ. педагогічного університету імені А. С. Макаренка*. Суми : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 1. С. 149–152.
7. Alta Formazione Artistica, Musicale e Coreutica (AFAM). URL: <https://www.mur.gov.it/it/aree-tematiche/afam/gli-istituti/conservatori-di-musica-pubblici> (дата звернення: 14.01.2025).
8. Boccia T. L'Archivio Storico del San Pietro a Majella di Napoli esiste! *I Quaderni del San Pietro a Majella, Antonio Caroccia e Paologiovanni Maione (a cura di)*. Issue I. Napoli : Edizioni San Pietro a Majella, 2020, P. 187–218.
9. Caroccia A. La ricerca musicologica in Italia: stato e prospettive. *Musicologia e musica. Verso il terzo livello*. URL: https://www.academia.edu/36310820/LA_RICERCA_MUSICALE_Verso_il_III_livello_nei_Conservatori_MUSICA_n_49_2017?sm=b&rhid=31958316992 (дата звернення: 24.09.2024).
10. Casula C. Diventare musicista. Indagine sociologica sui Conservatori di musica in Italia. Mantova : Universitas Studiorum, 2018. 346 p.
11. Gallino L. Sociologia delle Professioni. Dizionario di Sociologia. Torino : UTET, 1978.
12. Legge 21 dicembre 1999, n. 508 (come modificata dalla legge n. 268 del 22/11/2002 di conversione del D.L. 212/02) (G.U. n. 2 del 4.1.2000). URL: <https://www.consbo.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/431> (дата звернення: 14.12.2024).
13. Qual è la differenza tra CFA e CFU? *UniCusano Napoli*. URL: <https://www.riconoscimentocfu.it/qual-e-la-differenza-tra-cfa-e-cfu/> (дата звернення: 4.11.2024).
14. Roselli E. Uscire dal ghetto. Riflessioni sulla riforma dei Conservatori di musica a 15 anni dall'approvazione della legge 508. Roma : Armando editore, 2015. 186 p.

REFERENCES

1. Kozarenko, O. (2001). Tvorchist A. Kos-Anatolskoho v konteksti stanovlennia natsionalnoho muzychnoho styliu [The works of A. Kos-Anatolsky in the context of the formation of a national musical style]. In: *Pytannia styliu i formy v muzytsi: zb. statei [Questions of style and form in music]*. Lviv, Kameniar, pp. 123–131 [in Ukrainian].
2. Korchova, O. (2024). Paradoxs Puchchini yak naslidok natsionalno-politychnykh spekuliatzii v Italii naperedodni Pershoi svitovoi viiny [The Puccini paradox as a consequence of national-political speculations in Italy on the eve of the First World War]. In: *Mystetstvo v oboroni: kolektyvna monohrafiia / NAM Ukrainy; In-t probl. suchas. mystets. NAM Ukrainy; In-t kulturolohii NAM Ukrainy*. Uporiad.: O. Klekovkin, I. Kuznietsova, M. Cherkashyna-Hubarenko [Art in Defense: Collective Monograph / NAA of Ukraine; Modern Art Research Institute of the

- NAA of Ukraine; Institute for Cultural Research of the NAA of Ukraine. Compiled by: O. Klekovkin, I. Kuznetsova, M. Cherkashyna-Gubarenko]. Kyiv, Feniks, pp. 431–447 [in Ukrainian].
3. Pereyma, O. (2006). Italiiska opera pislia Druhoi svitovoi viiny [Italian Opera after World War II]. In: *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy [Artistic Culture. Current Issues]*. Issue 3, pp. 590–601 [in Ukrainian].
 4. Rudyka, O. (2020). Stvorennia Paryzkoï konservatorii yak vyznachalniy faktor formuvannia novoi muzychno-osvitnoi systemy [The creation of the Paris Conservatory as a determining factor in the formation of a new musical educational system]. In: *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk nauk. prats molodykh vchenykh [Current issues in the humanities]*. Issue 34. Vol. 4. Drohobych, pp. 37–43 [in Ukrainian].
 5. Sheiko, A. (2016). Goffredo Petrassi: vidlunnia Renesansu [Goffredo Petrassi: Echoes of the Renaissance]. Kyiv, Muzychna Ukraina, 192 p. [in Ukrainian].
 6. Shumilina, O. (2025). Systema muzychnoi osvity druhoi polovyny XVIII stolittia i tvorchist ukrainskykh kompozytoriv doby klasysyzmu [The system of musical education of the second half of the 18th century and the work of Ukrainian composers of the classicism era]. In: *Slobozhanski mystetski studii : zhurnal Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni A. S. Makarenka [Sloboda Art Studies]*. Issue 1. Sumy, pp. 149–152 [in Ukrainian].
 7. Alta Formazione Artistica, Musicale e Coreutica (AFAM). URL: <https://www.mur.gov.it/it/aree-tematiche/afam/gli-istituti/conservatori-di-musica-pubblici> (accessed: 14.01.2025) [in Italian].
 8. Boccia, T. (2020). L'Archivio Storico del Conservatorio di Musica San Pietro a Majella di Napoli esiste! In: *I Quaderni del San Pietro a Majella, Antonio Carocchia e Paologiovanni Maione (a cura di)*. Issue I. Napoli: Edizioni San Pietro a Majella, pp. 187–218 [in Italian].
 9. Carocchia A. La ricerca musicologica in Italia: stato e prospettive. In: *Musicologia e musica. Verso il terzo livello*. URL: https://www.academia.edu/36310820/LA_RICERCA_MUSICALE_Verso_il_III_livello_nei_Conservatori_MUSICA_n_49_2017?sm=b&rhid=31958316992 (accessed: 24.09.2024) [in Italian].
 10. Casula, C. (2018). Diventare musicista, Indagine sociologica sui Conservatori di musica in Italia. Mantova, Universitas Studiorum, 346 p. [in Italian].
 11. Gallino, L. (1978). Sociologia delle Professioni. In: *Dizionario di Sociologia*, Torino: UTET [in Italian].
 12. Legge 21 dicembre 1999, n. 508 (come modificata dalla legge n. 268 del 22/11/2002 di conversione del D.L. 212/02) (G.U. n. 2 del 4.1.2000). URL: <https://www.consbo.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/431> (accessed: 14.12.2024) [in Italian].
 13. Qual è la differenza tra CFA e CFU? In: *UniCusano Napoli*. URL: <https://www.riconoscimentocfu.it/qual-e-la-differenza-tra-cfa-e-cfu/> (accessed: 4.11.2024) [in Italian].
 14. Roselli, E. (2015). Uscire dal ghetto. Riflessioni sulla riforma dei Conservatori di musica a 15 anni dall'approvazione della legge 508. Roma: Armando editore, 186 p. [in Italian].

OLENA PONOMARENKO

Ponomarenko, Olena — Candidate of Art Criticism, Associate Professor, Associate Professor at the Department of History of World Music at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3726-489X>
 ponomarenkoolena1970@gmail.com

DOI: 10.31318/2522-4190.2025.142.327895

ITALIAN CONSERVATORY IN THE CONTEXT OF MODERN MUSICAL LIFE

Relevance of the study. The Italian Conservatory has always been the center of the musical life in the country, it attracts musicians from all over the world and thus ensures a high level of musical education. Innovations are combined here with traditional teaching methods, classical methods with the latest ones, which determines the modern level of its activities. The conservatory in modern Italy is not only an educational institution, but also a sociocultural institution that establishes extensive social connections, actively implements modern methods of work, opens up relevant scientific and educational areas, updates specialties and specializations, and also develops cultural ties, developing and implementing various musical projects. This is facilitated by the intensive development of cooperation and interaction with various socio-cultural institutions — the opera house, the museum, the music festival, which significantly affects the promotion of cities and regions with the help of special events (concerts, festivals, cultural events).

Main objective. The goal of the study is to reveal the activities of the Italian Conservatory as a multifunctional institution, in particular to characterize the model of integration of art and education as the basis for its development in modern conditions.

Methodology of the study. Since the Italian Conservatory is considered in the article not only as an educational institution, the specifics of its functioning in the socio-cultural context are of scientific interest: concert and educational activities, organization of musical projects. Such a conceptual approach implies the use of a complex of scientific methods: historical, analytical, empirical, socio-cultural, inductive, deductive, systemic, generalization.

Results and conclusions. The activities of the Italian Conservatory as a multifunctional institution are aimed at preserving and developing artistic traditions, as well as updating the modern educational process by developing innovative scientific and educational projects, opening new specialties and specializations. Its experience will also be of interest to Ukrainian musicians, especially in terms of interaction with various sociocultural institutions in the preparation and implementation of cultural, artistic, musical projects together with the opera house, museum, and music festivals. This will lead to the popularization of the creativity of individual artists, performing groups, scientific and artistic schools, as well as the promotion of cities and regions of the country with which their creative activity is associated.

Keywords: italian conservatory, musical life of modern Italy, sociocultural institute, opera house, museum, music festival, composer's work, vocal performance, trombone performance.